

Henryk Bogacki

"Revolution und Kirche : zur Frühgeschichte der christlichen Demokratie", Hans Maier, München 1973 : [recenzja]

Collectanea Theologica 44/4, 190-191

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

thonnière, E. Le Roy). Gwałtowność i radykalizm ich wystąpień (dominującym wrażeniem było całkowite zakwestionowanie wiary przez francuskich modernistów) wywołały sprzeciw nawet wobec tych wniosków, które później zostały przyswojone w trakcie rozwoju nauczania kościelnego i teologii.

Mimo niewielkiej liczebności modernišci angielscy wywarli w Europie, a zwłaszcza we Włoszech wielki wpływ. Jak Loisy otrzymał tytuł „ojca modernizmu katolickiego” w dziedzinie egzegezy i historii dogmatów, tak G. Tyrrell może mieć prawo do podobnego tytułu w teologii fundamentalnej i filozofii religii. Natomiast F. von Hügel pełnił funkcję łącznika między modernistami i progresistami welu krajów, a nawet — na początku kryzysu modernistycznego — z władzami kościelnymi.

We Włoszech modernizm zmierzał — bardziej niż w innych krajach europejskich — do wyzwolenia się spod nacisku kurii rzymskiej przez akcentowanie w Kościele charakteru wspólnoty wiernych, do powrotu do stanu z okresu wczesnego chrześcijaństwa. Był to ruch bardziej masowy niż gdzieindziej (choć brakowało mu teoretyków na miarę Francji czy Anglii), lecz w profilu swym był raczej reformistyczny niż negujący dogmaty.

Ostre reakcje Stolicy Apostolskiej na modernizm — ograniczone do uproszczonych potępień, bez próby dostrzeżenia słusznych pytań i podjęcia problemów — doprowadziły do odejścia od Kościoła radykalnych przedstawicieli, którzy szybko przeszli na pozycje racjonalistyczne. U większości zwolenników modernizmu nastąpiło jednakże podporządkowanie się decyzjom Watykanu, co stworzyło złudne wrażenie, jakoby problem został rozwiązany, a dyskusje zakończone. Niewątpliwym skutkiem tego było powstrzymanie — przede wszystkim we Włoszech — kleru przed poważniejszymi studiami, jak również wytworzenie wśród katolickich badaczy nastroju lęklivosti, hamującego podejmowanie badań. Potępienie modernizmu nie rozwiązało problemów — przed wszystkim kwestii stosunku teologii do jej źródeł (Pismo św., dokumenty tradycji i nauczania kościelnego) oraz natury rozwoju dogmatów.

Ubocznym wynikiem potępienia modernizmu była atmosfera podejrzliwości, jak zapanowała w Kościele. Jej ofiarami stawali się niemal wszyscy katolicycy uczeni tego czasu. Do głosu doszli integraliści, na każdym kroku wietrzący herezje i nie przebiegający w środkach walki. Dziś ocenia się negatywnie formy walki z niebezpieczeństwami, jakie niósł ze sobą modernizm (zwłaszcza jego radykalni przywódcy). Uniemożliwiono rozróżnienie między słusznymi pytaniami a błędnymi odpowiedziami. Zostało zahamowane poszukiwanie rozwiązań zasadniczych problemów, a ich ignorowanie przyniosło niemałe szkody.

Opracowanie okresu 1878—1914 ułatwia zrozumienie życia Kościoła w wieku XX. Wydawnictwo zapowiada osobny tom, który obszernie przedstawi dzieje Kościoła od r. 1914 po Sobór Watykański II, a więc aż po zamknięcie wielowiekowej epoki stojącej pod znakiem Soboru Trydenckiego.

Ks. Henryk Bogacki SJ, Warszawa

Hans MAIER, *Revolution und Kirche. Zur Frühgeschichte der christlichen Demokratie*, wyd. 3, München 1973, Kösel-Verlag, s. 344.

Hans Maier w 1959 r. opublikował po raz pierwszy studium na temat genezy europejskich partii chrześcijańsko-demokratycznych. O wartości tego dzieła historycznego świadczy jego trzecie wydanie. Autor nie zajmuje się dziejami powstawania poszczególnych partii, ale ich podłożem ideologicznym. W badaniach swych sięga bowiem do okresu rewolucji francuskiej, kiedy

rozpoczyna się trwająca cały wiek konfrontacja katolicyzmu z ideami demokratycznymi, przede wszystkim na terenie Francji. H. Maier interesuje się właśnie dyskusjami we Francji w okresie 1789—1901 nad określeniem stosunków katolików do ustroju demokratycznego.

Termin „demokracja chrześcijańska” autor stosuje dość szeroko na oznaczenie rozmaitych form francuskiego katolicyzmu politycznego po rewolucji francuskiej. Obejmuje więc katolickich tradycjonalistów, liberałów i demokratów, którzy w tym okresie odmiennie kształtują swą postawę wobec Francji porewolucyjnej. Po załamaniu się dawnego ustroju, hierarchia kościelna stopniowo rezygnuje z ambicji politycznych, a domenę polityki pozostawia katolikom świeckim.

Doświadczenia lat rewolucyjnych wytwarzają wśród katolików opozycję wobec idei demokratycznych. Tradycjoniści całkowicie potępiają zasady rewolucji i dążą do restauracji monarchii także poprzez wysiłki odświeżenia życia religijnego, jakie panowało za katolickich królów francuskich. Ich zdaniem Kościół tylko w ustroju monarchicznym może w pełni kształtować życie społeczne. „Katolicy liberalni” również wysuwają program odnowy religijnej (przede wszystkim przez przemyślenie na nowo społecznych wartości chrześcijaństwa), ale na odcinku politycznym dążą do niezależności Kościoła w ramach państwa, którego ustroj demokratyczny z przekonaniem popierają. Dopiero pod koniec XIX wieku francuscy chrześcijańscy demokraci dochodzą do pełnego pogodzenia katolicyzmu z demokratyczną koncepcją państwa i uzyskują od Leona XIII aprobatę dla swej postawy, czego wcześniej nie mogli otrzymać od poprzednich papieży katolicy liberalni, choć właśnie oni przygotowali grunt dla tego pojednania.

Cenne studium H. Maiera przedstawia skomplikowane drogi rozwoju chrześcijańskich koncepcji demokratycznych we Francji XIX wieku.

Ks. Henryk Bogacki SJ, Warszawa

Dogma und Politik. Zur politischen Hermeneutik theologischer Aussagen, wyd. Helmut Feld, Günter Kehrler, Friedhelm Krüger, Josef Nolte, Hermann-Josef Vogt, Mainz 1973, Matthias-Grünwald-Verlag, s. 144.

Sformułowania teologiczne i wypowiedzi nauczania kościelnego odpowiadają na pytania stawiane przez konkretną sytuację historyczną, kształtują się w określonych warunkach społecznych i politycznych. Stosunkowo rzadko są wynikiem wyłącznie abstrakcyjnych dociekań czy sylogistycznych wywodów opartych na objawieniu. Celem książki jest przedstawienie kilku przykładów uwarunkowań politycznych, jakie leżały u podstaw niektórych formuł teologicznych.

Helmut Feld przedstawia św. Pawła jako polityka zmuszonego do rozwiązywania konfliktów wczesnego chrześcijaństwa z państwem rzymskim oraz Izraelem (s. 9—34). Działalność ta wywarła wpływ na kształt Ewangelii św. Pawła, co w wyniku stworzyło podstawy chrześcijaństwu do zmiany sceny politycznej Europy u schyłku starożytności.

Hermann-Josef Vogt wykazuje, że doświadczenia polityczne były źródłem obrazu Boga u Konstantyna Wielkiego, który przyczynił się do uformowania na Soborze Nicejskim dogmatu o współistotności Słowa Bożego (s. 35—61).

Friedhelm Krüger analizuje zaangażowanie Erazma z Rotterdamu w kwestię pokoju (s. 62—90), a Josef Nolte zajmuje się pesymizmem teologicznym Pascala rzutuującym na jego ocenę polityki (s. 91—118). We współczesnej teologii politycznej najwyraźniej występują uwarunkowania społeczne, które przedstawia Günter Kehrler (s. 119—144).